

SIPOS ENDRE – SZIDIROPULOSZ ARCHIMÉDESZ

A HATÁRON TÚLI KÉPZŐMŰVÉSZET ERŐSÍTETTE SORAINKAT

Beszélgetés Szemadám Györggyel Trianon kapcsán

– *A neved elválaszthatatlan 1920. június 4-étől. Ez miként érintett téged?*

– Dacára annak, hogy 1947-ben születtem, tehát nem ahhoz a korosztályhoz tartozom, akiket közvetlenül érintett Trianon, de a nevem révén nagyon is szorosan érintett. Megjelent egy cikk Töttös Gábortól „A trianoni béke kormányfője: Simonyi-Semadam Sándor” címmel, és ebben szerepel egy kitétel, hogy vajon miért vállalta a miniszterelnöki tisztséget? A szerző azt írja, hogy Semadam erősen katolikus ember volt, vagyis hihetnének abban, hogy csupán a rá háruló – vagy inkább magára vállalt – keresztényi kötelezettséget kívánta teljesíteni. Ezt másokhoz viszonyítva azért tehette viszonylag könnyebben, mert özvegy és gyermektelen volt, sőt azonos családi nevű rokonai sem voltak, így mások fejére nem hozhatott lépésével átkot és megvetést. Ez utóbbi állítás nem igaz. Tudniillik nagyon is vannak ugyanilyen néven élő leszármazottak! Elsősorban is a nagyapámat említeném, de egy mellékvágányhoz azt is megemlítem, hogy Szájer Józsefnek a nagymamája szintén Semadam lány volt, és szándékosan mondom így, Semadamként, nem fonetikusán Szemadámként, mert az én esetemben ennek van jelentősége. Tudniillik az én nagyapám szintén Semadam volt, és a két fia, a Kálmán és a Jenő, ők is. Én a Jenőnek a fia vagyok, tehát én még úgy jártam iskolába, hogy Semadam Györgynek neveztek. Egészen addig, amíg személyi iga-

zolványt nem kaptam, és mindenféle magyarosítási kísérlet vagy szándék nélkül a rendőrség önhatalmúlag átírta fonetikusán, tehát így lett belőlem Szemadám György. Ez egy különleges helyzet volt az én időmben, de erre csak nagyon későn, utólag kellett rájönnöm, hogy én az általános iskolában, éppúgy mint a gimnáziumban, duplán hátrányos helyzetű voltam, mert ez a név akkor igen rossz szul csegett. Tanárain énbennem a trianoni országvesztő leszármazottját látták, a kommunista új káderek viszont annak a régi világnak az egyik leszármazottját, ami anynyira „átkozott” volt.

– *A trianoni aláírónak szólt tehát, hogy negatív előjellel említették a neved?*

- Nem nagyon mondták ezt, de abszolút érzékelhető volt. És a család ilyen módon is megbélyegzett volt.

- *De hát Semadam Sándor volt az, aki vállalta a kormányzást akkor, mert senki nem akarta vállalni a diktátum aláírásának ódiumát!*

- Tudjuk, tudom, de akkor is az ő nevéhez kötődött. Egyébként az fantasztikus, hogy a halála napja ugyanarra a napra esett, június 4-ére, mint a trianoni béke aláírásának az időpontja! De azt is tudjátok, hogy rendkívül rövid ideig vállalta a miniszterelnökséget. Korábban ő néppárti képviselő volt, egy erősen elkötelezett katolikus ember. Később mindenféle bizottságokban kapott helyet, de - a miniszterelnökségről lemondva - a politikától visszavonult, és tulajdonképpen soha nem avatkozott később a magyar politikai élet formálásába.

A családban nem nagyon beszéltünk erről, mint annyi más fontos dologról sem. A családuk római katolikus elkötelezettségű, önmagában ez elég stigma volt az én gyerekkoromban. Ráadásul - ilyen felmenőkkel rendelkezve - azt feltételezték rólunk, hogy gazdag család vagyunk, hogy az arisztokrata család más életvitelű. Tehát semmilyen szempontból nem feleltünk meg a „szocialista embertípusnak”.

Simonyi-Semadam Sándor

Császármadár Nagyapám emlékére

– Ráadásul Horthy Miklós kormányzó nevezte ki miniszterelnöknek Semadam Sándort.

– Igen. Ez is mind egybeváág. Én gyerekként erről nagyon keveset tudtam, csak volt az a furcsa nevem, amiről azóta tudom, hogy Svájcban van egy kis falu, lehet, hogy városka, amelyik majdnem ugyanezt a nevet viseli, egy betű különbséggel, és a családi legendárium úgy tartja, hogy ez egy francia-svájci eredetű ága a famíliának. De ez mellékes. Simonyi-Semadam Sándor, miután gyermeke nem volt, a felesége korán meghalt, özvegyember maradt, örökbe fogadott egy tehetséges gyereket, innen jön a Simonyi, aki egy nagyon jelentős fizikus lett, megírta a fizikátörténetet. Az ő fiai is kiemelkedő képességű emberek. Ugyanehhez az ághoz tartozik a Charles Simonyi, aki az első amatőr űrhajós volt. Visszatérve rám, a szüleim elváltak, engem anyám egyedül nevelt, és ilyen módon maga a Semadam család távolabbra is került, bár apámmal, nagyszüleimmel, nagybátyámmal tartottuk a kapcsolatot, a származásomról azonban nem sok szó esett.

– Az életpályádát azért meghatározta ez a megbélyegzés?

– Mondhatni, hogy igen. Nem vettek fel egyetemre, azért ez is magáért beszél. Sok barátomat sem, az egyik itt van a Művészeti Akadémián, Jankovics Marcell, őneki az édesapját ítélték el nagyon hosszú időre. Ami Trianonnal kapcsolatban engem érint, illetve amit én ezzel kapcsolatban megtudtam, az nem a családi elbeszélésekből jött, még a történelemkönyvből sem, valahogy másfél mondatban el volt intézve ez a történet. Nem tartották olyan kiemelkedő jelentőségű eseménynek, mint ahogy utólag látom.

– Amit az iskolában hallottál, no meg a családban, az két különböző nézet volt?

– Az általános volt, hogy egyszerre lett az ember kisdobos és elsőáldozó, és persze KISZ-tag. Ez egy sztereotípia, ez mindenkinél megvolt.

– Igaz, hogy biológus pálya előtt álltál? Megnyertél egy komoly versenyt is.

– Valóban, eredetileg biológusnak készültem, de tévedés volt, azt hiszem. Eredetileg azért mentem gimnáziumba humán szakra és tanultam latint, mert úgy véltem, hogy egy ilyen tudományos, zoológiai pályához kell a latin. Nem bántam meg, tudniillik a madarak iránti érdeklődésem ekkor alakult ki, a madarak latin nevét én már második gimnáziumban tudtam, de a latin egyáltalán nem érintett meg. A humán tagozat nekem nagyon jól megfelelt. Magyar, történelmet, művészettörténetet tanultunk, a reáltagozatosok pedig ábrázoló geometriát és több matematikaórájuk volt. A Rákóczi Gimnáziumba jártam. Nekem a humán tagozat nagyon jó volt, abszurd módon mégis természettu-

Sámánének

dományos pályára mentem, pedig a biológiához, kémiához jóval kevesebb érzékem volt, a fizikához, matematikához pedig nulla.

– És Trianonnal mikor találkoztál először?

– Trianon problémája ott kezdődik, hogy a gimnáziumban olyannyira nem tanultunk erről, Erdélyről meg az elszakadt országrészekről... A mi osztályfőnökünk, egyben történelemtanárunk, az iskola párttitkára volt, és ilyen kérdéseket tövestől irtott ki. Nagyon határozottan emlékszem, hogy az osztálytársam, a Gimes Gábor felfeltette, de hát, hol van Erdély? Meg a március 15-ei forradalomban is volt egy pont, hogy unió Erdéllyel. Erre ő „tudományosan” kifejtette nekünk, hogy Erdély soha nem tartozott Magyarországhoz. Amikor az aradi vértanúkat az ember áttekinti, és kiderül, hogy egyikük sem a mostani csonka Magyarországról való, ellenben ugye, hát az ember olvasta, hogy Nagyszalonta meg Segesvár, meg Kolozsvár, vagy a Szent György-szobor, szóval ezek a dolgok ködös, elvont módon voltak a történelmi tudatunkban és a művészettörténetben. Nem a butaság vagy az érdeklődés hiánya miatt. Az 1970-es évek elején jártunk először Erdélyben, egy barátommal, Haris László fotóművésszel, és ugye egy Trabantom volt, ott pedig keverékbenzint nem mértek ki, úgyhogy mi magunk kotyvasztottunk ezt-azt, hol jól, hol rosszul. Amikor már két napja mentünk kelet felé, és még mindenki magyarul beszélt, akkor kezdtünk szembesülni valami megmagyarázhatatlannal. De azok az emberek is. Furcsa volt nekik, kérdezték, hogy honnan jövünk? Magyarországról, mondtuk, s látták az autónk rendszámáról. Már az nagy csoda volt. És akkor kérdezték, és ott honnan? Budapestről. Az olyan volt számukra, mintha azt mondtam volna, hogy a Holdról jöttünk. Egy

magyarvistai házban voltam. Magyarvistán egy parasztházban a szent sarokban, ahol ugye ott áll a televízió, és ennek a tetején volt egy irdatlanul ronda, lakk bőrönd, ami azért kerülhetett oda, mert az Országház volt rányomva arannyal, és alá volt írva, hogy *Budapest*. Tehát akkor ennyit jelentett a találkozás.

Aztán én nagyon gyakran jártam ki Erdélybe, és akkor már az ember pontosan érzékelt valamit abból, hogy mit jelent Segesvár. Nem csak azért, hogy 1849, hanem hogy ott egy olyan templomtorony van, aminek csodálatos, faragott óraszerkezetében a bolygók alakjai mennek körbe. Hogy a felvidéki templomokban micsoda félelmetes, gyönyörű szép faragványok vannak! Tehát akkor kezdtük el átgondolni, hogy a magyar kultúra miként gyökerezik a magyar lélekben, és egy picikét szégyelli magát utólag az ember, hogy amit papíron megtanult, az azért merőben más, mint amikor személyesen találkozol emberekkel, akiknek élményeik vannak, amikor látod-érezkeled, hogy ezeknek az embereknek mit jelentett Trianon. De ezt Magyarországon is tudom érzékelni, például elmegyek a Cserhátba, ugye fölötté már a Felvidék kezdődne. Vagy lemegyek Baranyába, ahol alatta a Délvidék. Azok a falvak zsákfalvak. Valaha jól virágzó, gazdag, iparral, bányászattal, mezőgazdasággal rendelkező vidékek voltak, de zsákká váltak a magyar határon belül! Különösen a volt jugoszláv határról mondható ez el. Háromévente mehetél, mint ahogy Nyugatra is, tehát hogy a magyar falvak is munka-

nélküliek lettek, elszegényedtek, proletárokká váltak, megsanyarított, megnyomorított emberekké, némelyikről nem is nagyon tudom, miből élnek. Na most ez mind, a magyar vasútvonalak, a bácskai gazdag földekről szállított termény, a felvidéki érc, a Tokajról szállított bor, ami ment fel egészen Lengyelországba, tehát ezek mind el lettek vágva, és az ember, amikor ezeknek a csonkjaival találkozik... ez volt az egyik legközvetlenebb élményem. Említettem már, hogy Trabanttal utaztam, és a régi regáti határ, tehát ahol az eredeti Románia és Nagymagyarország határa volt, odáig tulajdonképpen nagyon jó utak vannak, mondjuk a hetvenes évekhez képest jó utak vannak, és utána mintha elvágták volna, a Regátnál megszűnnek. De a térkép még mindig úgy jelzi, hogy piros út.

- *Mindahhoz, amit mondtál, kapcsolódik egy Illyés Gyulának tulajdonított mondás: magyar az, akinek fáj Trianon. Mi a véleményed erről? Mert ugye vannak olyanok is ma, akiknek ez nem jelent semmit, Trianont sem tekintik sorstragédiának. Neked mi erről a véleményed?*

- Talán érződik az elmondottakból, hogy többféleképpen is fáj nekem Trianon. Különösen most, felnőtt vagy öreg fejjel látva a dolgot, hogy ez egy milyen fantasztikus ország volt! Milyen gazdag volt, ezt nem lehet nem észrevenni. Egy példát mondok. Gyakran járok vidékre madarakat megfigyelni, például Somogyfajszra. Somogyfajsz egy párnyi kis falu, bent a Belső-Somogyban. Hát tengődik. Van egy darab vegyesbolt, amiben vagy van valami, vagy nincs.

Négy temperamentum

Van egy tíz négyzetméter alapterületű kocsmá, és akkor időnként jön egy autó, ami árul bizonyos termékeket. Télen, ha a hó betemeti az utakat, nem működik semmi. Na most itt van egy aránytalanul hatalmas templom a faluhoz képest, és van egy hatalmas kastély, természetesen lerobbanva, nem tudom a tulajdonosa nevét. A somogyi természetvédők hozzák helyre. És akkor arra gondol az ember, hogy úristen, hát itt valaha olyan gazdagság lehetett, hogy ekkora templomot tudtak építeni, és jártak ide az emberek, és a hatalmas kastély az tíz falu emberének, ha nem húsznak adott munkát, akik földművelésből éltek, és funkcionált valami. Ma mindennek a romjain ülünk, és Trianon tulajdonképpen ide vezethető vissza szinte mindenben, hát természetes, hogy az ember ezt a bőréen érzi a mai napig, hetedízigen csapást mértek a magyarságra.

– *Ennek ellenére a magyarok közül sokan ma is azt mondják, hogy erről nem kell beszélni.*

– Az én köreimben, az én barátaim közt nem fordulnak elő ilyenek, akik ilyet mondanának, de azért tudom, hogy miért a félelem. Aki felveti ezt a kérdést, az „soviniszta, irredenta”. Mi benne éltünk egy álegységben, ugye a KGST, a szocialista blokk, hogy ezekkel az országokkal mi egy testvér vagyunk, ezért azt mondták, gyakorlatilag mindegy, hogy hol húzódik a határ. Azt gondolom, nagyon sok ember állt be a kommunista rendszerbe Magyarországon. Nyolcszázvalahányezer párttag volt. A családtagokkal együtt ez bizony tetemes létszám. És ezek az emberek egészen a rendszerváltoztatásig úgy vélték, kiirtották az agyukból az ilyesfajta gondolkodást, és ezek az emberek azok, akiknek a gyerekei átváltak egyfajta pragmatizmusra, akik a privatizációban részt vettek és egyebekben. És ezek az emberek mondják, hogy ne tépjük fel a régi sebeket! Maga az a kifejezés, ami Magyarországon elterjedt, ami a legaljasabbak egyike, hogy „magyarkodás”, sok mindent elárul. Egy olyan negatív stigma, hogy ne magyarkodjál.

– *Más nyelvben nincs ilyen fogalom. Mert ha maga a jelenség hiányzik, ott annak a fogalma sem jelenik meg.*

– Persze, hosszú generációkra visszamenően történelmileg lehetne folytatni. Elkezdtem a 48–49-es forradalommal, vagy hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása hosszú távon vajon nem volt-e ártalmasabb, mint annak megszüntetése? Ez ugyanolyan, mint a Tisza-szabályozás. Vásárhelyi Pált és Széchenyi Istvánt óriásoknak tekintettük, többek között azért, hogy szabályozták a Tiszát. Most kiderült, ez egy végzetes lépés volt, kitették az árvizeknek az országot, és az emberek és a termőfelület nagy része ezt megsínylette. Tehát el lehet menni az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig. A minket körülvevő or-

szágok között mi egy idegen test vagyunk, minket egy szláv tenger vesz körül. Vallásilag nincs olyan nagy különbség, tehát a református, a római katolikus, a pravoszláv, mindenki Jézus-hívő, nekem ez nem jelent árkot. De valaha még ez is árkot ásott, tehát, hogy a falunak az egyik fele római katolikus volt, a másik református, és verekedtek a fiúk. Ez most nem akkora probléma. De az első világháborúban való részvételünk tragikus történet volt. És akkor utána jött a dráma: 1919, ami – meggyőződéseim ma már – egyfajta nemzetközi pénzhatalom által pénzelt forradalom volt.

– *A szabadkőművességre gondolsz?*

– Nevezük finoman így. El kell olvasni a visszaemlékezéseket, a Tormay Cecile-t például, aki egyáltalán mert írni erről a dologról. Valami döbbenetes a Bujdosó könyvet olvasni. Erre természetesen jött a revás, a visszavágás, az úgynevezett fehérterror. A vörös terrortól mi nem tanultunk. Szamuelyról csak jókat hallottunk. Jött a fehérterror, és utána konszolidálódott a világ. Egy kis időre. És akkor jött a II. világháború, ott már gyengék voltunk, magunkra maradtunk, az Osztrák–Magyar Monarchia lehet, hogy ebben is talán valami védelmet nyújthatott volna, bár a német megszállás után jött az orosz megszállás, tehát itt egy népnek a sárba tiprása zajlott, nemzetközileg is. Most az ember a rendszerváltoztatással együtt érez bizonyos fajta reményeket, hogy hogyan lehetne mégis megoldani, de egy biztos, akárhányszor Nyugatra nézek, csak gyűlölettel találkozom, zsigeri gyűlölettel. Ahányszor Kelet felé fordulok, ott örömmel fogadnak. Most jártunk Oszétiában, ez egy parányi nép, akkora a földjük, mint Bács-Kiskun megye, 800 ezer ember, és azok minket rokonoknak tartanak. De ha elmegyek a mongolokig, azok is rokonoknak tartanak, hun ivadéknak.

Trianonnak most már látom a következményeit, és ezért mondom, hogy Trianon volt a legnagyobb csapás, az egy nemzetgyilkosság volt. Olyan, mint amikor egy élő embert amputálnak. Nem is tudok más példát mondani, mert annyit egy élő emberről nem lehet levágni, mint amit a Nagy-Magyarországról levágtak. Magától értetődik, hogy ezt minden magyar embernek a csontjaiig éreznie kell.

– *Olvastam régebben, hogy „Trianon a jobboldal privilégiuma”. Lehet-e azt mondani, hogy csak a jobboldaliakat érdekli, mi történt a Nagy Trianon kastélyban, a baloldaliakat nem?*

– A baloldal meg a jobboldal meghatározás ma már nem egyértelmű. Egy biztos, hogy aki beállt, nagyon elkötelezte magát a kommunista rendszernek – ez azért negyven év –, ott bizonyos dolgoknak a szőnyeg alá seprése magától ér-

tetődő volt, ugyanakkor el tudok képzelni olyan baloldali embereket, akik mégiscsak magyar érzelműek, és józanul gondolkodnak. Azt hiszem, egyáltalán nem a jobboldal privilégiuma, sőt, a jobboldalon sokan demonstratív képviselik ezt a dolgot, ez sem a megfelelő kifejeződési forma, hanem ez egyfajta felhígulás, gyerekes hőbörgés, vagy valami ilyen.

Most voltam egy esküvőn, ott is voltak erdélyi rokonok. És akkor, én illet még nem láttam esküvőn, de mindenestre nagyon érdekes volt. Ez Jászföldön történt, egy háromszáz fős lagzin. Azzal kezdődött, hogy a zenekar először a magyar Himnuszt játszotta el. Utána az Székely Himnuszt, és később sorra került a Székely áll a Hargitán és így tovább. Valamilyen szinten nagyon megható volt. De egy erdélyi embernek, aki onnan jött át, teljesen más élményei vannak, mint nekem a Nyugati tér mellett, és egyáltalán nem biztos, hogy az alapoknál egyetértünk. Nem biztos, hogy egybevág a világnézetünk. Tehát itt egy olyan szétagoltság van Magyarországon, amit könnyű megfogalmazni úgy, hogy jobb, meg bal, de ennél ez bonyolultabb. Egy csomó kérdés szőnyeg alá lett söpörve. Például a magyar-zsidó viszony kérdése. Ezt a szót kiejteni sem lehetett. Én egy olyan osztályba jártam a Rákóczi Gimnáziumba, ahol az osztály egyharmada zsidó származású volt. A mi számunkra ez semmilyen módon nem volt kérdés. De a 90-es években, a rendszerváltozásnál volt olyan politikai párt, megnevezem, az SZDSZ, amelyeknek érdeke volt az e körüli habverés, az uszítás, az árokásás.

– *Térjünk rá arra, hogy ez az egész trianoni kérdéskör a festészetben, a művészetben mennyire jelenik meg?*

– Csak nagyon áttételesen. Régen én olyan képeket festettem, amik nonfiguratív képek voltak, mostanában figuratív képeket is festek. Mondjuk, hogy azok a népi motívumok, amikkel találkoztam Erdélyben, megjelennek a képeimen. De nem annyira dekoratív módon. Van egy olyan téma, ami öt vagy hat munkámban markánsabban jelenik meg: ez pedig Ötvenhat! Én kilenc éves voltam 56-ban, és az egy elképesztő élmény volt számomra, máig alig feldolgozható élmény. Tehát Trianon nekem messze van, az az édesanyám és az apám élménye, bár ők is már Trianon után születtek, 24-ben, 23-ban. A kulturális elszakíttatást nagyon érzem. Említettem Segesvárt, ezt a templomtornyot, ahol gyönyörű figurák mennek körbe. Csináltam fotókat is róla, bementünk ott egy olyan kocsmába, ami hajópadlós volt, tonett székek, a falon hatalmas tükör, csak bementem és azt éreztem, Krúdy Gyula egy perce ugrott fel a székből, épp csak kiment. Azóta nekem ez az ideális kocsmaképem. Ott megállt az idő egy kicsit,

és ezért akár sajnálni is lehet őket, de tény, hogy közelebb vannak a kulturális gyökökhez.

– *Tehát oda kell menni vissza identitásunkat megerősíteni?*

– Igen, de ott is érhet csalódás. Erdélyből nagyon sokan jöttek át. Egy csomó embernek még én is segítettem az áttelepülésben. Hát ez úgy nyolcvantól csordogált, aztán nagyon felerősödött a nyolcvanas évek végére. De onnan is nem feltétlenül a java jött az embereknek. A képzőművészek közül viszont sok erőt kaptunk Erdélyből, nagyon sok kiváló művész jött át.

– *Ezt kifejtenéd egy kicsit?*

– Egyrészt bármilyen furcsának is tűnik, az erdélyi iskolákban, nevezetesen a művészeti iskolákban, a főiskolákban vagy a képzőművészeti középiskolákban erősebb volt az oktatás, mint nálunk. Kreatívabbak voltak. A bukaresti főiskola közelebb állt Nyugat szelleméhez, a francia szellemhez, ami nem volt baj. Tehát nagyon sokat kaptunk tőlük. Ugyanakkor nem csak a legjava jött át, és ezek az emberek másban gondolkodtak. Ugye, az elnyomott kisebbség – talán azért, hogy a virulencia megmaradjon generációkon keresztül – ahogy Amerikában nemegyszer mondják a magyarokról, egy forgójátón utolsónak megy be, de a túloldalán elsőként jön ki. Ez az, amit finoman „életrealitásnak” nevezhetünk. És sajnos volt egy olyan pont, amikor megromlott az anyaország és az erdélyiek közti kapcsolat, és ez nem 2014 volt, hanem már korábban, amikor elkezdődött az átjárás, egyfajta üzletelés.

– *1973-ban Salvador Dali születésnapjára csináltál egy nagy hepeninget, az Égő zsiráfot.*

– Ez nagyon másfelé vezet. Mondtam, hogy nem vettem fel egyetemre, de madarász akartam lenni, és egy barátom javaslatára elmentem az állatkertbe dolgozni. De a madaraknál nem volt hely, így a vadállatokkal, oroszlanokkal, tigrisekkel, medvékkel dolgoztam, és ott voltak ilyen kitömött, leselejtezett állatok, és innen jött ez a kitömött zsiráf ötlet.

– *Ez nemcsak egy ötlet volt, hanem ez a magyar avantgarde művészetnek egy nagyon fontos lépcsőfoka is.*

– Hét évig dolgoztam az állatkertben. Ez egy gyerekkori álmom volt. Mondtam már, hogy a madarakat szerettem a legjobban. A madár az mindenféle lehet. Azt bárhol el lehet helyezni. Földön is, szárnyal, víz alá bukik, vízen úszik, a színei, a formái rendkívül változatosak. Tehát sokkal könnyebb a madarakkal valamilyen módon, mert ezek lélek-szimbólumok. A madár az ugye lélek. Mondjuk azt, hogy talán önarcképeknek is tekinthetők.

– *A szabadságot is megtestesíti?*

– Igen, bár nem tudatosan, de valószínűleg, mert festettem egy olyan képet, aminek az a címe, hogy Enteriőr, kalitkából szabadult madárral, és azt pont 89-ben festettem.

– *De kapcsolódott a változásokhoz, nem? Ezek a mély szimbólumok benne vannak. Elolvastunk rólad sok mindent, akár idézhetnénk is. Van egy pár kedvenc kép, ami nagyon tetszik, például a Szindbád, Apám harca vagy a Máté evangélium-asszociációk. Ezek kollázsszerű képek. Leginkább azok a képeid tetszenek, melyeken nagyon finoman előjön a szakralitás. De beszéljünk inkább a határon túli magyar képzőművészetről!*

– Vegyük sorra. Kezdjük a Felvidékkel, az északi csíkkal. Talán itt a legegyszerűbb a dolog; ugyanis nincs s nem is volt nagy különbség a Felvidék s a megcsonkított kis Magyarország képzőművészeti élete között. Ez a földrajzi helyzetből is adódik. Ők gyakran járnak Budapestre. Élő kapcsolat volt és van az ottani s az itteni alkotók között. Erdély más. Messzebb van, s történelmileg is viszonylag önálló kultúrkörnek számít. A hetvenes években két-három évenként mehettünk, majd optimalizálódott a helyzet. Mint tudott, amikor ott a diktatúra kezdett keményedni s nehezebbé váltak az életkörülmények, a nyolcvanas években sok magyar család és sok képzőművész áttelepült a „kiszárazásba”. Körülbelül a kortárs magyar képzőművészek fele. Képzőművészeti életünk, de azt hiszem, hogy az irodalmi életünk is egy pozitív vérátömlesztést élt át.

– *Úgy érted, hogy az erdélyi magyar képzőművészek magasabb színvonalú alkotásokat hoztak létre?*

– Erősítették és erősítik sorainkat. Erdélyben magas színvonalon folyik a művészképzés. Jó alapokkal érkeztek ide a grafikusok, a festők, a szobrászok. Komoly akadémista képzést kaptak. Ugyanakkor Románia mindig is nyitott volt a nyugati, főleg a francia kultúrára. Amikor még nálunk elfojtották a modern művészet tendenciáit a szocialista-realista dogmák szellemében, ők szabadabban kísérletezhettek. Ily módon nemcsak kitűnő szakmai alappal rendelkeznek, de nálunk merészebbek is. Jovián Györgyöt és Elekes Károlyt említeném elsősorban. Érdekes az ő kísérleteikkel, életművükkel megismerkedni.

– *Mi a helyzet a délvidéki képzőművészekkel?*

– Délvidék speciális helyzetben volt és van. Ők annak idején szinte szigeteket alkottak a szocialista országok között, kvázi nyugat-európai kultúrszigetet. Itt hódítottak tér legkorábban a radikálisabb, a legkeményebb avantgárd irányzatok is. Elég széles skálán alkotnak az itt élő művészek. A legtisztább s legszínvonalasabb modern művészettől a bornírt hülyeségekig tart a sor.

– *Van velük kapcsolatokat?*

– Természetesen. A balatonboglári összejöveteleinkre is hívjuk őket, s mi is részt vettünk az ő találkozóikon. Amikor még nálunk a Képcsarnok diktált, a főiskolán Bernáth Aurél szelleme uralkodott, ők már performanszokat rendeztek Újvidéken, Szabadkán.

– *Az avantgárd művészet internacionális jellegű, nemigen nyilvánul meg benne a nemzeti karakter. Szerbek, horvátok, magyarok jól megférnek egymás mellett a művésztelepeken.*

– Nemcsak jól megférnek, hanem életre szóló barátságok is kötődnek. Temerinben én is ott voltam egy művésztelepen. Alkottunk. Pálinkáztunk. Jó légkörű művésztelep volt.

– *A történelmi témáról nem esett szót. Pedig a hely mesélni tudna.*

– Ez a téma még véletlenül sem került terítékre. Menjünk tovább! Az őrvideki magyar művészekkel nincs különösebb kapcsolatunk. A kárpátaljai művészekkel annál inkább! Ők éppen az ellenkező helyzetben voltak, mint a délvidékiek. Szinte el voltak zárva a világtól, Európától. Nem véletlen az, hogy művészetükben a hagyományos, nemegyszer a konzervatív tendenciák érvényesültek s érvényesülnek ma is. Talán az elszakíttóságot ők élték át legintenzívebben. Ők szorulnak a legnagyobb segítségre!

– *1956 hatvan éves évfordulójának megünnepléséhez a kormány elég komoly anyagi háttérrel biztosít, vajon Trianon 100 éves évfordulójára miképpen emlékezünk majd?*

– Össze kell gyűjteni az ötleteket! Az idei hatvan éves évforduló megünneplésének egyik legragyogóbb ötlete Stefanovics Péter festőművész barátomtól származik. A sortűzek helyszínén hatalmas vásznak s rajtuk az események felnagyított reprodukciói lesznek elhelyezve. Remélhetőleg ezek a képek a most felnövekvő nemzedékek tudatába is bevésszük. Gondolom, Trianont nem ebből az irányból kell majd megközelíteni.

Valójában gazdag életem volt, sok kellemes emlékekkel s jó pár kellemetlen, abszurd, számomra még mindig talányos élethelyzettel. Ezeket az élményeket leírom a könyveimben. S miért festek madarakat? Mert szeretem őket. Mert ornitológusnak készültem. A Jelképtárban is írtam róluk. Ezek a madarak, bár hasonlítanak a létező madarakhoz, mégis kitaláltak. Lehet, hogy rejtett önarcok. Portrék. Tekintetük van. Múltba néznek, jövőbe néznek. A madarak az őshüllőktől származnak s uralják a teret. A képmező bármely helyére festhetem őket. Mindenhol otthon vannak. Tökéletes lények. Méltóságos, szép formájuk van és ragyogó színük. Felülről érkeznek hozzánk. Lelkeinket hordozzák. Az érzékeinken túli világból hoznak üzenetet. Ezért festem őket. Remélem, négy év múlva is.